

Наталія Пархоменко

докторка юридичних наук, професорка,
членкиня-кореспондентка НАН України,
членкиня-кореспондентка НАПрН України,
заслужена юристка України,
завідувачка відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України
(Київ, Україна)
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-5870-9261>
nnparkhomenkoo@gmail.com

DOI: 10.33498/Юш-2025-03-069

УДК 342.1

ЧЛЕНСТВО В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ЯК ОДИН З МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. Наголошується на актуалізації проблеми захисту національних інтересів держав в умовах різного роду збройних конфліктів, що натеper набирають обертів у світі, і особливо російсько-української війни, яка триває вже понад десять років. Ми є свідками руйнування або трансформації створених раніше безпекових блоків і союзів, намагання створити нові, пошуку новітніх засобів забезпечення миру в різних регіонах. Занепокоєння демократичного світу викликають також зростаючі тенденції ведення гібридних воєн, що включають економічне, інформаційне, політичне та воєнне втручання в розвиток держав. Такі зміни потребують удосконалення безпекової політики всіх держав світу – цілеспрямованої діяльності уповноважених суб'єктів щодо створення механізмів захисту національних інтересів.

Зазначене потребує осмислення насамперед теоретичних засад членства в ЄС як одного з механізмів забезпечення національної безпеки, що і є метою нашого дослідження.

Обґрунтовано, що існування будь-якої суверенної та незалежної держави в сучасному світі глибинних геополітичних трансформацій визначається, зокрема, політикою у сфері національної безпеки та оборони та є одним із найактуальніших напрямів міжнародного та регіонального – європейського співробітництва. Набуття членства в ЄС чи інших безпекових блоках і союзах шляхом співпраці в безпековому середовищі надає змогу державам забезпечити національну безпеку та отримати захист від зовнішніх загроз, спільно протидіяти та реагувати на військові, економічні, інформаційні загрози, забезпечити стабільність соціально-економічного та політичного розвитку. При цьому зв'язок та взаємозалежність між колективною та національною безпекою є прямим.

Авторка стверджує про існування в Україні доктринальних, інституційних і правових засад забезпечення національної безпеки. При цьому реалії сучасного геополітичного розвитку та політико-правове становище України в умовах правового режиму воєнного стану та загроза державному суверенітету як ніколи загострили важливість урахування воєнних і невоєнних факторів, комплексного та системного підходу до забезпечення національної безпеки, проведення виваженої та послідовної правової політики держави в цій сфері в майбутньому.

Проте на відміну від держав – членів ЄС та згідно з існуючими правовими актами між Україною та ЄС співробітництво у сфері безпеки не передбачає гарантій колективної безпеки. Тому перспектива членства в ЄС розглядається Україною, зокрема, як один з міжнародних механізмів забезпечення національної безпеки. Відповідно в межах існуючого правового поля потребує посилення забезпечення національної безпеки та співпраці з ЄС у політичній та військовій площинах, на рівні відповідних державних інституцій, у взаємодії з міжнародними безпековими організаціями.

Ключові слова: національна безпека; колективна безпека; євроінтеграція; національний інтерес; внутрішня політика; стратегія; механізм.

© Наталія Пархоменко, 2025

Як відомо, основною функцією держави, її призначенням у суспільстві є забезпечення безконфліктного існування суб'єктів суспільних відносин. При цьому безконфліктність передбачає безпечність людського середовища, гармонійність і можливість прогресивного розвитку. Відповідно саме безпека є одним із визначальних чинників еволюції держави, її здатності виконувати внутрішні й зовнішні функції, іманентною характеристикою державно організованого суспільства, передумовою його стійкості та резистентності різного роду викликам. Тож безпекова проблема, що має зовнішній і внутрішній виміри, залежить від сутності та змісту внутрішньої та зовнішньої політики держави.

Тому, як наголошують вітчизняні та зарубіжні вчені, потреба у безпеці розглядається одним із мотивів діяльності людей і світового співтовариства. При цьому інтенсивність і масштаби потреби в ній неухильно зростають¹. Йдеться насамперед про актуалізацію проблеми захисту національних інтересів держав в умовах різного роду збройних конфліктів, що набирають обертів у світі, і особливо російсько-української війни, яка триває вже понад десять років. Ми є свідками руйнування або трансформації створених раніше безпекових блоків і союзів, намагання створити нові, пошуку новітніх засобів забезпечення миру в різних регіонах. Занепокоєння демократичного світу викликають також зростаючі тенденції ведення гібридних воєн, що включають економічне, інформаційне, політичне та воєнне втручання в розвиток держав. Такі зміни потребують удосконалення безпекової політики всіх держав світу – цілеспрямованої діяльності уповноважених суб'єктів щодо створення механізмів захисту національних інтересів.

Саме ці процеси зумовили остаточну конкретизацію зовнішньополітичного вектору розвитку України та його закріплення в преамбулі Основного Закону, а саме підтвердження європейської ідентичності Українського народу і незворотності європейського та євроатлантичного курсу України². Тож Україна, намагаючись набутися членство в ЄС, прагне також бути включеною в систему європейської безпеки.

Водночас слід пам'ятати, що геостратегічний вибір країни є оптимальним за умови збігу двох мотивів – цивілізаційно-ідентифікаційного та раціонально-прагматичного. Перший з названих мотивів зумовлює вибір країною стратегічного, а то й вічного історичного союзника за критерієм самовіднесення себе до тієї ж цивілізації, що й бажаний партнер. Зближення з цивілізаційним аналогом кратно прискорюється очікуваною матеріальною вигодою, тобто другим мотивом. Однак, коли трапляється незбіжність обох мотивів, країна у своєму виборі керується одним із них. За будь-якого рішення країна та її населення мають ідентифікувати себе частиною того

¹ В Храмов, 'Безпека', Політологічний енциклопедичний словник (В Горбатенко упорядник, Ю Шемшученко, В Бабкін, В Горбатенко ред, Генеза 2004) 47.

² Конституція України від 28 червня 1996 р. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>> (дата звернення 27.03.2025).

простору, до якого спрямований її геополітичний вектор. Відповідно в момент актуалізації проблеми історичного вибору адепти того чи іншого його варіанта намагаються апелювати як до цивілізаційно-культурних сентиментів нації, так і до меркантильного компоненту її психології³.

Зазначене потребує осмислення насамперед теоретичних засад членства в ЄС як одного з механізмів забезпечення національної безпеки, що і є метою нашого дослідження.

Загалом проблематика визначення сутності, змісту особливостей формування та забезпечення національної безпеки вже досліджувалась. Левова частка робіт була підготовлена фахівцями в галузі державного управління та політології. Дослідники Т. Авакян, Ю. Батир, І. Грицяк, В. Лісовський, В. Мороз, М. Орел, Г. Ситник, В. Смолянчук, Я. Троцький, С. Федуняк та ін. аналізують європейський досвід інтеграції та його вплив на побудову проєктів миру та безпеки, розглядають систему органів державного управління національною безпекою, структуру системи управління, національну безпеку у внутрішньому контексті та ризики і загрози національній безпеці України, зокрема в контексті європейської інтеграції тощо.

Проте останні роки теоретико-прикладні правові засади національної безпеки загалом і в контексті євроатлантичної інтеграції зокрема стали предметом дослідження правників також. Серед них – В. Антонов, Є. Білоусов, О. Боднарчук, А. Гарбінська-Руденко, М. Глух, О. Данильян, О. Дзьобань, Ю. Загуменна, О. Мережко, І. Наконечна, В. Пилипчук, І. Яковчук та ін. Серед зарубіжних дослідників, які в різний час досліджували політичні, інституційні, правові аспекти забезпечення міжнародної та національної безпеки – З. Бжезинський, С. Гантінгтон, Дж. Дер Деріан, С. Ебегбулем, Р. Кеохейн, Г. Кіссінджер та ін.

Однак проблеми членства в ЄС як одного з механізмів забезпечення національної безпеки держави в умовах правового режиму воєнного стану потребують поглибленого аналізу.

Першочергово варто згадати, що суспільно-політичні події кінця 80 – початку 90-х років ХХ ст., а саме розпад СРСР, привели до утворення ряду незалежних держав, так званих молодих демократій. Цей період у новітню історію увійшов під назвою “парад суверенітетів” та зумовив активізацію конституційного будівництва в цих країнах⁴. Одним із наслідків цього процесу були зміни в організації світового порядку. Зокрема, почалися глибинні зрушення в організації світової безпеки та розмивання меж створеної після Другої світової війни блокової системи забезпечення миру у світі. Почала-

³ О. Данильян, О. Дзьобань, ‘Євроінтеграція й інформаційна безпека України: до проблеми взаємозв’язку’ [2018] 80 Політологічний вісник: збірник наукових праць 53–60; О. Данильян, О. Дзьобань, ‘Інформаційна безпека України: загрози, зумовлені цивілізаційним вибором європейських цінностей’ [2018] 81 Політологічний вісник: збірник наукових праць 60–67.

⁴ Н. Пархоменко, *Розвиток законодавства України в контексті конституціоналізації, євроінтеграції та забезпечення прав людини* (Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України 2016) 74.

ся розбудова системи колективної безпеки, що спричинило різного роду політико-правові процеси на різних континентах, зокрема трансформацію сфер впливу, та стало поштовхом до епохи нестабільності та загроз.

Натепер існує підхід, згідно з яким російсько-українська війна, серед іншого, є одним із наслідків згаданих подій. Зокрема,

війна стала наслідком більш масштабного процесу, що розпочався практично із завершенням холодної війни – коаліцією під прапорами Заходу на чолі зі США і, умовно, не-Заходу на чолі з Китаєм, який поступово посів місце СРСР, які прагнуть обзавестися коаліціями союзників, що обстоюють спільні (або хоча б несуперечливі) цінності. Цей процес іноді називають цивілізаційним розломом. Країни, що опинилися на “кордонах” цих коаліцій перебувають у невідповідному становищі, що супроводжується війнами (Грузія, Україна) або конфліктами (не обов’язково збройними) меншого масштабу (окремі Балканські країни, країни Азії, Африки, Латинської Америки, що дрейфують між умовним нейтралітетом і підтримкою одного з центрів сили)⁵.

За таких обставин питання безпеки загалом, національної, європейської та міжнародної зокрема потребує глибокого теоретичного переосмислення та пошуку нових засобів відновлення стабільності та світового правопорядку.

Першочергово слід зазначити, що поняття безпеки є міждисциплінарним та, будучи предметом дослідження різних наук, вживається зазвичай разом із предметом, що аналізується.

Зокрема, безпека – це діяльність людей, суспільства, держави, світового співтовариства народів щодо виявлення (вивчення), запобігання, послаблення, усунення (ліквідації) і відвернення загрози, здатної знищити їх, позбавити матеріальних і духовних цінностей, завдати невідшкодованих збитків, заблокувати шляхи для прогресивного розвитку⁶.

Відповідно зміст безпеки становлять такі елементи: наукова теорія (філософія), доктрина (концепція), політика, стратегія і тактика забезпечення безпеки; сукупність міжнародних, державних і громадських (недержавних) інститутів та організацій, які забезпечують безпеку особи і суспільства; засоби, способи і методи забезпечення безпеки⁷; економічні, соціально-політичні, культурні процеси та зв’язки в суспільстві; соціальні групи людей; ідеї як виразники певних потреб та інтересів різних соціальних груп⁸.

На противагу традиційному підходу до безпеки, який асоціюється у першу чергу з воєнною складовою, із застосуванням військових засобів, європейське бачення виходить із цілісного розуміння безпеки як взаємної залежності політичного, соціально-економічного, екологічного, культурно-

⁵ М Сунгуровський, ‘Міжнародне безпекове середовище під час війни в Україні. Лекція’ (Разумков центр 03 жовтня 2022) <<https://razumkov.org.ua/statti/mizhnarodne-bezpekove-seredovishche-pid-chas-viiny-v-ukraini-lektsiia>> (дата звернення 27.03.2025).

⁶ Храмов (н 1) 47.

⁷ Храмов (н 1) 47.

⁸ Безпека національна, *Філософський енциклопедичний словник* (В Шинкарук ред, Абрис 2002) 49–50.

го, військового, інформаційного вимірів. Цьому відповідає трактування ЄС себе як цивільної потуги, що прагне здійснювати стійкий і довготерміновий вплив на міжнародне оточення шляхом створення відповідного інформаційного середовища, а не за допомогою методів силового тиску або захоплення⁹.

За різними критеріями безпеку як явище соціальної дійсності можна класифікувати на різні види. Відповідно залежно від сфери суспільних відносин безпека може бути економічною, політичною, екологічною та ін., залежно від суб'єкта – особистості, суспільства, держави, міждержавних утворень, регіональних союзів, у аспекті масштабів території забезпечення – міжнародна та національна, залежно від кількості суб'єктів – індивідуальна та колективна тощо.

Окремо слід зазначити, що натеper створено міжнародний механізм забезпечення національної безпеки, який містить інституційну, організаційну та правову складові, що дають змогу окремим країнам, їх союзам та міжнародним організаціям (ООН, НАТО, ОБСЄ, ЄС, Інтерпол, Європол тощо) на договірних засадах шляхом співпраці в безпековому середовищі отримати захист від зовнішніх загроз, спільно протидіяти та реагувати на військові, економічні, інформаційні загрози, забезпечити стабільність у окремих регіонах, запобігти можливим війнам.

Отже, було створено систему колективної безпеки, що натеper розглядається як система норм міжнародного права, закріплених у Статуті ООН¹⁰, яка регулює колективне застосування сили під егідою ООН з метою підтримання чи відновлення міжнародного миру і безпеки та базується на таких основних елементах: система загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, найважливішими з яких є заборона застосування сили чи погрози силою в міжнародних відносинах; розв'язання міжнародних спорів виключно мирними засобами; суверенна рівність держав; повага до основоположних прав людини; невтручання держав у внутрішні справи одна одної тощо; система засобів мирного розв'язання міжнародних спорів; система колективних заходів для запобігання та усунення загрози миру, порушень миру та актів агресії; система колективних заходів із роззброєння; система заходів, спрямованих на зміцнення довіри між державами¹¹.

Система колективної безпеки існує на універсальному та регіональному рівнях. Універсальна система колективної безпеки ґрунтується на положеннях Статуту ООН і включає: систему колективних заходів як примусового, так і превентивного характеру, передбачених Статутом ООН (статті 2, 5, 50); заходи, спрямовані на заборону погрози силою чи її застосування у

⁹ А Єрмолаєв, Б Парахонський, Г Яворська, О Резнікова та ін, *Європейський проект та Україна* (НІСД 2012) 56.

¹⁰ United Nations Charter <<https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>> (accessed 27.03.2025).

¹¹ О Мережко, 'Колективна безпека', *Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. Т. 1* (Л Губерський голова редкол, Знання України 2004) 630.

відносинах між державами (п. 4 ст. 2); заходи, спрямовані на роззброєння (статті 11, 26, 47); заходи з використання регіональних організацій безпеки (гл. VIII); заходи, спрямовані на забезпечення безпеки в перехідний період (гл. XVII); тимчасові заходи, спрямовані на припинення порушень миру (ст. 40); примусові заходи без використання збройних сил (ст. 41); примусові заходи з використанням збройних сил (ст. 42). Головна відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки в рамках універсальної системи колективної безпеки покладена на Раду Безпеки ООН. Вона є єдиним органом ООН, який має право від імені ООН вдаватися до дій превентивного чи примусового характеру, зокрема, до створення й застосування міжнародних збройних сил. Рада Безпеки ООН визначає існування будь-якої загрози миру; будь-якого порушення миру чи акту агресії, а її рішення мають обов'язковий характер. Регіональні системи колективної безпеки є складовою її всесвітньої системи. До них Статут ООН висуває низку таких вимог: брати участь у таких регіональних системах колективної безпеки можуть лише держави одного політико-географічного регіону; дії через регіональні угоди не можуть виходити за межі цього регіону; ці дії не можуть суперечити діям ООН і повинні відповідати цілям і принципам Статуту ООН. Головним у системі регіональних заходів колективної безпеки є сукупність дій щодо мирного розв'язання міжнародних спорів. Примусові заходи (за винятком заходів щодо колишніх ворожих держав) можуть вживатися регіональними організаціями лише за рішенням Ради Безпеки ООН і під її керівництвом (ст. 107 Статуту ООН)¹².

Принцип колективної безпеки міститься в статтях 48 і 49 Статуту ООН, де зазначено, що: дії, необхідні для виконання рішень Ради Безпеки щодо підтримання міжнародного миру і безпеки, приймаються всіма членами Організації Об'єднаних Націй або деякими з них, які Рада Безпеки може визначити; такі рішення здійснюються членами Організації Об'єднаних Націй безпосередньо або через їх дії у відповідних міжнародних установах, членами яких вони є. Ідея системи колективної безпеки полягає в тому, що члени організації, що просувають систему колективної безпеки, зобов'язані стати на захист один одного у разі нападу. Основний принцип – атака на одного – це атака на всіх. Будь-яка держава, що споглядає агресію, зіткнеться з певною перспективою боротьби не просто з потенційною жертвою, а з усіма іншими членами системи, які принесуть будь-яку необхідну жертву, щоб врятувати державу від нападу¹³.

Отже, виокремлюють принципи дії колективної безпеки: по-перше, всі країни відмовляються від застосування сили, за винятком самооборони; по-друге, всі погоджуються, що мир неподільний, напад на одного – напад

¹² Мережко (н 11) 630.

¹³ Joseph C Ebegbulem, 'The Failure of Collective Security in the Post World Wars I and II International System' [2011] 14(4) Khazar Journal of Humanities and Social Sciences 24.

на всіх; по-третє, всі зобов'язуються об'єднатися, щоб зупинити агресію і відновити мир; по-четверте, всі згодні надати будь-які матеріальні або кадрові ресурси, необхідні для формування колективних сил безпеки, пов'язаних з Організацією Об'єднаних Націй або якоюсь міжурядовою організацією, щоб перемогти агресорів і відновити мир¹⁴.

Наразі регіональна колективна безпека є засобом забезпечення миру і стабільності в регіонах, що використовується різного роду міжнародними організаціями, зокрема Європейським Союзом. Як уже неодноразово зазначалось, створюючись для задоволення та реалізації економічних цілей та інтересів, ЄС з 1992 р., від Маастрихтського договору¹⁵ та відповідно до Статуту ООН 'поставив за мету розвиток спільної зовнішньої та безпекової політики, створення сил та засобів для подальшого розширення можливостей ЄС щодо участі у врегулюванні регіональних та локальних конфліктів'¹⁶.

Протягом понад 20 років ЄС розвиває і вдосконалює механізм колективної безпеки в інституційному та правовому аспектах. Наразі Лісабонський договір¹⁷, що набув чинності у 2009 р., є основним правовим актом у цій сфері. Згідно з п. 49(с)7, якщо держава-член є жертвою збройної агресії на своїй території, інші держави-члени зобов'язані надавати їй допомогу всіма засобами, що є в їхніх силах, відповідно до ст. 51 Статуту ООН. Це не завдає шкоди особливому характеру політики безпеки і оборони деяких держав-членів. Зобов'язання і співробітництво в цій сфері повинні відповідати зобов'язанням Організації Північноатлантичного договору, яка для тих держав, які є її членами, залишається основою їх колективної оборони і форумом для її реалізації.

Важливими концептуальними документами безпекового характеру є також Глобальна стратегія ЄС щодо зовнішньої політики та політики безпеки "Спільне бачення, єдиний підхід: сильна Європа"¹⁸ та План дій у сфері європейської оборони¹⁹. При цьому варто наголосити, що після лютого 2022 р. політика ЄС у цьому напрямі є надзвичайно динамічною і напругу пов'язана з відновленням територіальної цілісності та суверенітету України, забезпеченням національної безпеки як передумови відновлення миру в європейському регіоні. Отже, натепер безпекова політика є складовою

¹⁴ J. Rourke, M. Boyer, *World Politics: International Politics on the World Stage, Brief* (Dushkin, McGraw Hill 1998).

¹⁵ Treaty on European Union (Nice consolidated version) – EU Treaty (Maastricht 1992) <https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/teu_2002/oj> (accessed 27.03.2025).

¹⁶ Є. Рябоштан, 'Спільна зовнішня та безпекова політика Європейського Союзу після Лісабонської угоди. Політико-інституційний аспект' [2012] 4 Проблеми міжнародних відносин: 36. наук. пр. 188–199.

¹⁷ Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007 <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12007L/TXT>> (accessed 27.03.2025).

¹⁸ Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf> (accessed 27.03.2025).

¹⁹ European Defence Action Plan: Towards a European Defence Fund <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_16_4088> (accessed 27.03.2025).

євроінтеграційної політики України та включає забезпечення національної безпеки.

Поняття національної безпеки переважно є предметом дослідження політології, філософії та праводержавознавства і як таке воно визначає певний ступінь захищеності особистості, суспільства та держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, що дає змогу їм нормально існувати та розвиватися²⁰.

При цьому цей феномен можна розглядати з різних позицій, а саме: як якісну характеристику суб'єкта: особи, суспільства, держави, що визначає рівень їх захищеності, стійкості та здатності спротиву внутрішнім і зовнішнім загрозам. З іншого боку, національну безпеку необхідно розглядати як можливість згаданих суб'єктів бути самостійними, приймати рішення від власного імені й у власних інтересах, зокрема можливість держави самостійно, у національних інтересах здійснювати внутрішню і зовнішню політику, незалежно від зовнішніх впливів; як стан суспільних відносин, як напрям діяльності уповноважених суб'єктів державної влади, що здійснюється відповідно до норм права та принципів права, у визначених формах та відповідно до визначеної процедури; як цінність загальносуспільного гатунку, що потребує підтримання та забезпечення.

З огляду на це забезпечення національної безпеки залежить від низки чинників та вимагає від уповноважених суб'єктів проведення відповідної політики, спрямованої на створення спеціальних механізмів: організаційних, інституційних і правових (правотворчих, правореалізаційних, правоохоронних), здатних протистояти загрозам та, головне, – мінімізувати ризики їх появи.

Загрози національній безпеці України – явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів і збереження національних цінностей України. При цьому національні інтереси України – життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян²¹.

Відповідно як соціальна система національна безпека формується і функціонує під впливом низки чинників: геополітичного, соціально-політичного, етнонаціонального²². Окрім того, виокремлюють воєнні та невоєнні фактори національної безпеки. До першої групи відносять: стан і ступінь боеготовності збройних сил; наявність можливих театрів воєнних дій, стан стратегічних резервів і мобілізаційних можливостей; кількість воєнних союзників та участь у військово-політичних союзах; можливості стратегічного розгортання і професіоналізм особового складу збройних сил; розміри

²⁰ Безпека національна (н 8) 49–50.

²¹ Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>> (дата звернення 27.03.2025).

²² Безпека національна (н 8) 49–50.

військових витрат, стан військової науки і характер воєнної доктрини. До другої – природно-економічні умови країни; геополітичне положення і геостратегічну інфраструктуру; соціальні фактори; стан інформаційної безпеки держави; рівень державної безпеки; людський чинник²³.

Як зазначалося, важливість підтримки та забезпечення національної безпеки вимагає від держав певної правової політики, що передбачає прийняття правових актів конституційного характеру. Зазвичай це так звані закони та стратегії, прийняті на виконання законів. Для нас натеper важливим є аналіз вітчизняного досвіду в цій сфері, з огляду на війну, що триває, та потребу з'ясування причин і загроз, яких Україні не вдалося уникнути. Зокрема, після здобуття Україною незалежності та ухвалення у 1996 р. Конституції Верховна Рада України, усвідомлюючи важливість питань захисту національних інтересів, Постановою схвалила Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України²⁴ та рекомендувала Президентові України, Кабінету Міністрів України, Комісії Верховної Ради України з питань оборони і державної безпеки спільно з іншими профільними комісіями прискорити розробку і подання на розгляд Верховної Ради України проєктів законів про національну безпеку України, про Раду національної безпеки і оборони України, про зовнішню розвідку, а також загальнодержавних програм у цій сфері та інших законодавчих актів, що впливають з положень Концепції (основ державної політики) національної безпеки України.

Логічним продовженням стало ухвалення 6 грудня 1991 р. Закону України “Про оборону України”²⁵, у 2003 р. – Закону України “Про основи національної безпеки України”²⁶, який у 2018 р. було замінено Законом України “Про національну безпеку України”²⁷, що є чинним дотепер. Відповідно до цього законодавства у 2007, 2012, 2015, 2017, 2020 рр. було видано укази Президента України, що затверджували Стратегію національної безпеки України. Тобто натеper чинним є Указ Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України”²⁸ зі змінами і доповненнями. До того ж діє Указ Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року “Про Стратегію воєнної безпе-

²³ Л. Тупіченко, ‘Національна безпека’, *Політологічний енциклопедичний словник* (В. Горбатенко упорядник; Ю. Шемпученко, В. Бабкін, В. Горбатенко ред, Генеза 2004) 386.

²⁴ Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України: Постанова Верховної Ради України від 16 січня 1997 р. № 3/97-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-%D0%B2%D1%80#Text>> (дата звернення 27.03.2025).

²⁵ Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>> (дата звернення 27.03.2025).

²⁶ Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>> (дата звернення 27.03.2025).

²⁷ Про національну безпеку України (н 21).

²⁸ Про Стратегію національної безпеки України: рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 р., введено в дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-20#Text>> (дата звернення 27.03.2025).

ки України”²⁹, головною метою якої було визначено завчасну підготовку та всебічне забезпечення всеохопної оборони України на засадах стримування, стійкості та взаємодії, що забезпечує воєнну безпеку, суверенітет і територіальну цілісність держави відповідно до Конституції України та в межах державного кордону України, сприяє інтеграції України в євроатлантичний безпековий простір і набуттю членства в НАТО, передбачає активну участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки. Така активна правотворчість була зумовлена посталими в той чи інший історичний період викликами та загрозами національній безпеці України, що потребувало уточнення напрямів внутрішньої і зовнішньої політики держави в цій сфері. Відповідно події 2014 р. також зумовили зміну доктрини національної безпеки України та її спрямованість на євроінтеграцію.

Слід також згадати, що одним із ключових елементів безпекової політики України стали прийняття у 2004 р. та реалізація Воєнної доктрини³⁰, її оновлення у 2015 р.³¹ У 2021 р. Указом Президента України на заміну Доктрини було затверджено Стратегію воєнної безпеки України³², головною метою якої є завчасно підготовлена та всебічно забезпечена всеохопна оборона України на засадах стримування, стійкості та взаємодії, що забезпечує воєнну безпеку, суверенітет і територіальну цілісність держави відповідно до Конституції України та в межах державного кордону України, сприяє інтеграції України в євроатлантичний безпековий простір і набуттю членства в НАТО, передбачає активну участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки.

Після 2014 р., вторгнення РФ на територію України, було розроблено та затверджено нову редакцію Закону про нацбезпеку, нову редакцію Воєнної доктрини та Стратегію воєнної безпеки України, три редакції Стратегії національної безпеки України. Згідно з останньою пріоритетами національних інтересів України та забезпечення національної безпеки є: відстоювання незалежності і державного суверенітету; відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України; суспільний розвиток, насамперед розвиток людського капіталу; захист прав, свобод і законних інтересів громадян України; європейська і євроатлантична інтеграція. При цьому така інтеграція розглядається як можливість отримання

²⁹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року “Про Стратегію воєнної безпеки України”: Указ Президента України від 25 березня 2021 р. № 121/2021 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>> (дата звернення 27.03.2025).

³⁰ Про Воєнну доктрину України: Указ Президента України від 15 червня 2004 р. № 648/2004 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/648/2004#Text>> (дата звернення 27.03.2025).

³¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року “Про нову редакцію Воєнної доктрини України”: Указ Президента України від 24 вересня 2015 р. № 555/2015 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015#n8>> (дата звернення 27.03.2025).

³² Стратегія воєнної безпеки України “Воєнна безпека – всеохоплююча оборона”, затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 р. № 121/2021 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#n15>> (дата звернення 27.03.2025).

безпекових гарантій для держави та потрапляння до системи колективної безпеки, співпраця з європейськими партнерами в безпековій сфері.

Тож європейський вектор вітчизняного державотворення є одним з базових об'єктів національної безпеки України. Безпека України ґрунтується на тому, що розвиток і зміцнення ЄС поглиблюють загальноєвропейську безпеку в усіх її вимірах. Принцип неподільності європейської безпеки одинаково важливий як для України, так і для ЄС і його повноправних та асоційованих членів³³.

Вочевидь після завершення війни безпекове середовище України зазнає суттєвих змін. Зміняться й пріоритетні потреби у сфері захисту національних інтересів і подальшого розвитку держави. З огляду на це після війни має бути започаткований новий цикл стратегічного планування, за результатами якого доцільно внести уточнення до Стратегії національної безпеки України та галузевих безпекових стратегій. Пріоритетними напрямками державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України в післявоєнний період будуть такі: зміцнення сектору безпеки і оборони; пошук зовнішніх безпекових гарантій поза межами НАТО, розвиток двосторонніх відносин зі стратегічними партнерами; відновлення економічного і людського розвитку України; розбудова національної системи стійкості; підвищення ефективності державного управління; завершення реформ, які довели свою ефективність. Отже, стратегічні орієнтири держави у сфері забезпечення національної безпеки полягають у тому, що Україна має сформувати достатні власні спроможності як базис для забезпечення своєї безпеки і стійкості. Як незалежна держава Україна має залишити за собою право обирати участь у різних системах та/або альянсах колективної безпеки і оборони як спосіб гарантування державного суверенітету й територіальної цілісності³⁴.

Висновки. Існування будь-якої суверенної та незалежної держави в сучасному світі глибинних геополітичних трансформацій визначається політикою у сфері національної безпеки та оборони та є одним із найактуальніших напрямів міжнародного та регіонального – європейського співробітництва. Набуття членства в ЄС чи інших безпекових блоках і союзах шляхом співпраці в безпековому середовищі надає змогу державам забезпечити національну безпеку та отримати захист від зовнішніх загроз, спільно протидіяти та реагувати на військові, економічні, інформаційні загрози, забезпечити стабільність соціально-економічного та політичного розвитку. При цьому зв'язок і взаємозалежність між колективною та національною безпекою є прямим.

Можна стверджувати про існування в Україні доктринальних, інституційних і правових засад забезпечення національної безпеки. При цьому

³³ А Білецька, 'Стратегії формування ефективної моделі соціально-економічного розвитку як основа суспільної стабільності та національної безпеки' [2017] 125(10) Гілея: науковий вісник 258.

³⁴ О Резнікова, 'Стратегічний аналіз безпекового середовища України' (08.09.2022) <<https://niss.gov.ua/news/statti/stratichnyy-analiz-bezpekovooho-seredovyshcha-ukrayiny>> (дата звернення 27.03.2025).

реалії сучасного геополітичного розвитку та політико-правове становище України в умовах правового режиму воєнного стану та загроза державному суверенітету як ніколи загострили важливість урахування воєнних і невоєнних факторів, комплексного та системного підходу до забезпечення національної безпеки, проведення виваженої та послідовної правової політики держави в цій сфері в майбутньому.

Водночас на відміну від держав – членів ЄС та згідно з існуючими правовими актами між Україною та ЄС співробітництво у сфері безпеки не передбачає гарантій колективної безпеки. Тому перспектива членства в ЄС розглядається Україною, зокрема, як один із міжнародних механізмів забезпечення національної безпеки. Відповідно в межах існуючого правового поля потребує посилення забезпечення національної безпеки та співпраці з ЄС у політичній і військовій площинах, на рівні відповідних державних інституцій, у взаємодії з міжнародними безпековими організаціями щодо модернізації існуючої системи колективної безпеки та створення нової безпекової моделі для України, що передбачала б реальні гарантії.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Rourke J, Boyer M, *World Politics: International Politics on the World Stage, Brief* (Dushkin, McGraw Hill 1998).
2. Yermolaiev A, Parakhonskyi B, Yavorska H, Reznikova O et al, *Yevropeiskyi proekt ta Ukraina* (NISD 2012) (in Ukrainian).
3. Parkhomenko N, *Rozvytok zakonodavstva Ukrainy v konteksti konstytutsionalizatsii, yevrointehratsii ta zabezpechennia prav liudyny* (Instytut derzhavy i prava im. V. M. Korytskoho NAN Ukrainy 2016) (in Ukrainian).

Journal articles

4. Ebegebulam J C, 'The Failure of Collective Security in the Post World Wars I and II International System' [2011] 14(4) *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences* 24.
5. Biletska A, 'Strategii formuvannia efektyvnoi modeli sotsialno-ekonomichnoho rozvytku yak osnova suspilnoi stablynosti ta natsionalnoi bezpeky' [2017] 125(10) *Hileia: naukovyi visnyk* 258 (in Ukrainian).
6. Danylian O, Dzoban O, 'Ievrointehratsiia y informatsiina bezpeka Ukrainy: do problemy vzaiemozv'iazku' [2018] 80 *Politolohichni visnyk: zbirnyk naukovykh prats* 53–60 (in Ukrainian).
7. Danylian O, Dzoban O, 'Informatsiina bezpeka Ukrainy: zahrozy, zumovleni tsyvilizatsiynym vyborom yevropeiskykh tsinnosti' [2018] 81 *Politolohichni visnyk: zbirnyk naukovykh prats* 60–67 (in Ukrainian).
8. Riaboshtan Ye, 'Spilna zovnishnia ta bezpekova polityka Yevropeiskoho Soiuzu pislia Lisabonskoi ughody. Polityko-instytutsiyni aspekt' [2012] 4 *Problemy mizhnarodnykh vidnosyn: Zb. nauk. pr.* 188–199 (in Ukrainian).

Encyclopedias and dictionaries

9. Bezpeka natsionalna, *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk* (V Shynkaruk red, Abrys 2002) 49–50 (in Ukrainian).
10. Khramov V, 'Bezpeka', *Politolohichni entsyklopedychnyi slovnyk* (V Horbatenko uporiadnyk, Yu Shemshuchenko, V Babkin, V Horbatenko red, Heneza 2004) 47 (in Ukrainian).

11. Merezhko O, 'Kolektyvna bezpeka', *Ukrainska dyplomatychna entsyklopediia*: U 2-kh t. T. 1. (L Huberskyi holova redkol, Znannia Ukrainy 2004) 630 (in Ukrainian).
12. Tupichenko L, 'Natsionalna bezpeka', *Politolohichni entsyklopedychnyi slovnyk* (V Horbatenko uporiadnyk, Yu Shemshuchenko, V Babkin, V Horbatenko red, Heneza 2004) 386 (in Ukrainian).

Websites

13. Reznikova O, 'Stratehichniy analiz bezpekovooho seredovyscha Ukrainy' (08.09.2022) <<https://niss.gov.ua/news/statyi/stratehichniy-analiz-bezpekovooho-seredovyscha-ukrayiny>> (accessed 27.03.2025) (in Ukrainian).
14. Sunhurovskyi M, 'Mizhnarodne bezpekove seredovysche pid chas viiny v Ukraini. Lektsiia' (Razumkov tsentr 03 zhovtnia 2022) <<https://razumkov.org.ua/statyi/mizhnarodne-bezpekove-seredovysche-pid-chas-viiny-v-ukraini-lektsiia>> (accessed 27.03.2025) (in Ukrainian).

Natalia Parkhomenko

EUROPEAN UNION MEMBERSHIP AS ONE OF THE MECHANISMS FOR ENSURING NATIONAL SECURITY

ABSTRACT. The article emphasizes the relevance of the issue of protecting the national interests of states in the context of various armed conflicts that are currently gaining momentum in the world, and especially the Russian-Ukrainian war, which has been going on for more than ten years. Currently, we are witnessing the destruction or transformation of previously created security blocs and alliances, attempts to create new ones, and the search for new means of ensuring peace in different regions. The growing trends in conducting hybrid wars, which include economic, informational, political and military intervention in the development of states, also cause concern for the democratic world. Such changes require the improvement of the security policy of all states of the world – purposeful activities of authorized entities to create mechanisms for protecting national interests.

This requires understanding first of all the theoretical foundations of EU membership as one of the mechanisms for ensuring national security, which is the purpose of our study.

It has been substantiated that the existence of any sovereign and independent state in the modern world of deep geopolitical transformations is determined by the policy in the sphere of national security and defense and is one of the most urgent directions of international and regional – European cooperation. Gaining membership in the EU or other security blocs and alliances through cooperation in the security environment allows states to ensure national security and receive protection from external threats, jointly counter and respond to military, economic, information threats, ensure the stability of socio-economic and political development. At the same time, the relationship and interdependence between collective and national security is direct.

The author argues that there are doctrinal, institutional and legal foundations for ensuring national security in Ukraine. At this, the realities of the current geopolitical development and the political and legal situation of Ukraine in the conditions of the legal regime of martial law and the threat to state sovereignty more than ever exacerbated the importance of taking into account military and non-military factors, a comprehensive and systematic approach to ensuring national security, conducting a balanced and consistent legal policy of the state in this area in the future.

However, unlike the EU member states, and according to the current legal acts between Ukraine and the EU, cooperation in the field of security does not provide for collective security guarantees. Therefore, the prospect of EU membership is considered by Ukraine, including as one of the international mechanisms for ensuring national security. Accordingly, within the existing legal framework, it is now necessary to strengthen national security and cooperation with the EU in the political and military planes, at the level of relevant state institutions, in cooperation with international security organizations.

KEYWORDS: national security; collective security; European integration; national interest; internal policy; strategy; mechanism.